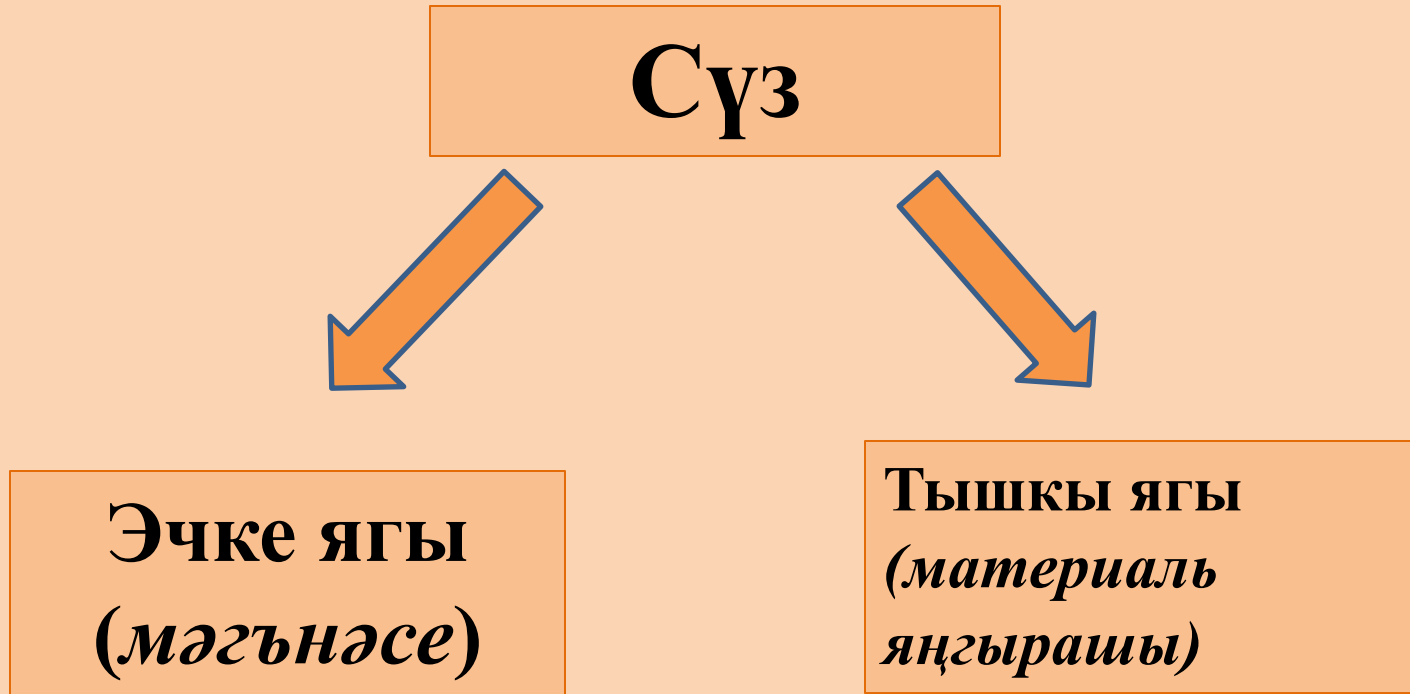

**Алабуга муниципаль районы «1 нче гимназия» гомуми белем бирү
муниципаль бюджет учреждениесе**

**Сүз аша телгә мэхәббәт тәрбияләү
(Татар теле дәресләрендә лингвистик
анализ һәм контекст)**

**Татар теле һәм әдәбияты укытучысы
Нигъмәтуллова Рәмзия Нурмөхәммәт кызы**

Татар теле дәресләрендә лингвистик анализ һәм контекст

Сүз һәр телнең үз фонетик закончалыкларына таянып барлыкка килә, хәтта башка телләрдән кабул ителгән тәкъдирдә дә, күпчелек очракта кабул иткән телнең шушы закончалыкларына буйсынып, яңгырашы ягыннан үзгәртелә.

Катлаулы һәм семантик, грамматик, стилистик төсмерләргә бай универсаль берәмлек булган сүзгә лингвистик анализ бары тик *контекст* аша гына башкарыла ала.

***Контекст* – *contextus* сүзе «бәйләү, бәйләнеш» төшенчәсен аңлата.**

Татар теле дәресләрендә лингвистик анализ һәм контекст

Карта

жир сурәтенең сызымы

ат картасы

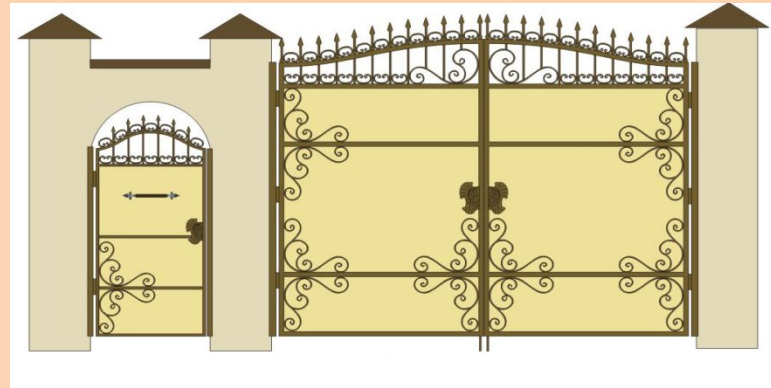

Татар теле дәресләрендә лингвистик анализ һәм контекст

«*Капка*» сүзен мәгънәле кисәкләргә бүләбез

кап - исем (шырпы кабы), берлек санда, юнәлеш килешендә, (сүзбәйләгеч кушымча *-ка*) уртаклык исеме .

Әгәр «ворота» турында сүз бара икән, аның тамыры *кап* була һәм ул «каплау, ачылып торган түгел» идеясен (мотивын) чагылдыра, ул чагында *-ка* – сүзьясагыч кушымча.

Әгәр без **контекст** белән эш итмәсәк, сүzlәр кебек үк кушымчаларның да үзара омоним булырга мөмкинлеген исәпкә алмасак, ялгыш нәтижәләр китереп чыгарачакбыз.

Кушымча – абстракт төшенчә.

жыен (*жый-ын*), *ю-ын-*, *табын-*, мисалларында карап торышка бер генә кушымча бар кебек: *-ын*.

Ләкин

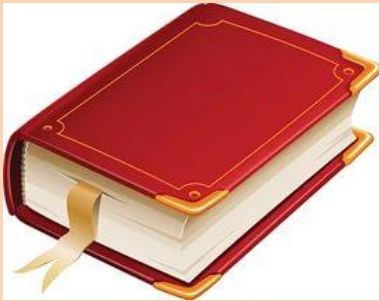
а) беренчесендә *жый-* фигыленнән исем ясалган, димәк, беренче *-ын* кушымчасы – фигыльдән исем ясагыч;

б) икенче мисалда (*юын-*), тагын бер кушымча килгән, ул – модальлек, *ю-* фигыленең кайтым юнәлеше күрсәткече;

в) өченче мисалдагы *-ын* – *тап-* ‘находить’ фигыленнән яңа фигыль берәмлеге ясаган: *табыну* ‘преклоняться’.

Татар теле дәресләрендә лингвистик анализ һәм контекст

Морфологиядә аерым сүзгә анализ контекстан тыш кына, гомумән, башкарыла алмый.

Китан

Китан өстәлдә тора жөмләсендәге бу исем эшнең башкаручысын (субъектын) белдерә, жөмләнең иясе;

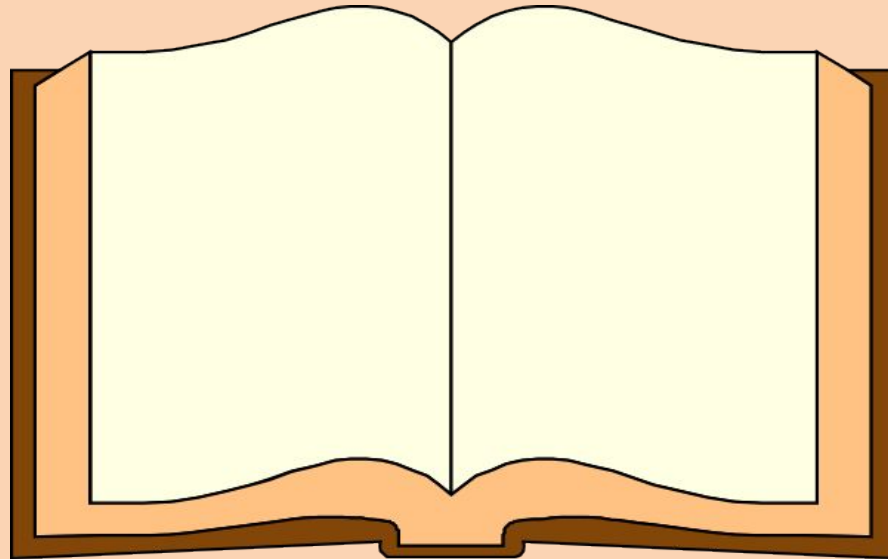
Китан бастырып чыгардылар жөмләсендәге әлеге исем объект мәгънәсен белдерә, шулай ук жөмләнең иясе була;

Китан укысаң, белемең артыр жөмләсендәге *китан*, туры объектны белдерә, ул - жөмләнең туры тәмамлыгы;

Китан тышына язарга ярамый мисалындагы *китан* билгесез иялек мәгънәсендә кулланылган һәм ул бу жөмләнең аергычы.

Татар теле дәресләрендә лингвистик анализ һәм контекст

Шулай итеп, аерым параграфларда бирелгән теоретик тел материалын кабатлау, йомгаклау һәм контроль эш дәресләрендә тиешле нәтижәләр бирә алырлык камәлгә җиткерү турында кайгыртабыз икән, һичшиксез, тел күренешләренең табигый даирәсе булган контекст мәжбүри рәвештә искә алынырга тиеш.

**Игътибарыгыз өчен
рәхмәт!**